

İBN KEMÂL'İN YAVUZ MERSİYESİ VE TAHİR OLGUN'UN ŞERHİ*

Bünyamin AYÇİÇEĞİ**

ÖZET

Tarih boyunca ölüm, insanlık için en önemli konulardan biri olmuştur. Her kültür kendi inanç sistemine uygun olarak ölümü ifade etmiş, ölen insanın ardından birtakım törenler yapmıştır. Türklerde de hem İslam öncesi hem de İslam sonrası dönemde ölen kişinin ardından dinî törenler yapılmış, şairler söylenmiştir. Bu şairlerde genellikle duyulan acı, ölüm karşısında hissedilen etki ve ölen kişinin üstün vasıfları dile getirilmiştir.

Sert karakteri, cesareti ve gözü pek kişiliği sayesinde “Yavuz” nâmıyla ünlenen Sultan Selim, sekiz senelik padişahlığı döneminde, hem devlet hem de sanat hayatında derin izler bırakmıştır. Bu etkisi sebebiyle onun dönemini anlatan tarihler müstakel bir şekilde kaleme alınarak “Selimnâme” diye adlandırılmıştır. Âlimlerle, şairlerle sohbet etmeyi seven ve kendisi de şair olan Sultan Selim'in Farsça Divanı ve Türkçe şairleri bulunmaktadır.

Böylesine etkili bir padişahın vefatı münasebetiyle bilinen tek mersiye, daima onunla beraber olan ve şeyhülislamlık makamına kadar yükselmiş Kemâlpaşazâde tarafından yazılmıştır. Bu makalede mersiye hakkında bilgi verilmiş, İbn Kemâl'in mersiyesinin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durulmuştur. Terci'-bend nazım şekliyle yazılan mersiyede işlenen konular anlatılmıştır. Ardından Tahir Olgun'un şerh metodu incelenmiştir. Şârihin metni ele alış şekli, tercihleri, şaire ve metne yönelttiği eleştiriler tetkik edilmiştir. Son olarak da şerh metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Mersiye, Yavuz Sultan Selim, İbn Kemâl, Tahir Olgun, Şerh.

I. Giriş

Arapça risâ (مرثية) kelimesinden gelen mersiye (مرثية), ölenin iyiliklerini anıp ağlamak, onun hakkında ağıt söylemek anlamında Arapça masdar olup

* Makalenin geliş tarihi: 23.12.2018 / Kabul tarihi: 19.01.2019.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslâm Edebiyatı Ana Bilim Dalı / bunyamin.aycicegi@istanbul.edu.tr

bu amaçla söylenen sözler mânasında isim olarak da kullanılır.¹ Mersiye için Mütercim Âsım (ö.1235/1819), *meyyitin mehâsinini ta'dâd ederek acıyıp ağlamak ma'nâsına, kezâlik meyyit hakkında mersiye nazm eylemek ma'nâsına*² geldiğini söylemekte; Şemseddin Sâmî (ö.1904), *ölmüş bir adamın evsâf-ı cemîlesini ta'dâdla vefâtından dolayı te'ssüfû mutazammın olarak tanzîm olunan veya bu bâbda îrâd olunan nutk, sagu*³ anlamını vermektedir. Buna göre kelime, ölen kişinin yaptığı iyilikleri sayarak ağlamak, vefâtından dolayı duyulan acıyı dile getiren nutuk irad etmek, sagu söylemek, bu kişi hakkında şiir nazm etmek anlamlarına gelmektedir. İslam öncesi Türk şiirindeki sagu ve halk edebiyatındaki ağıt, divan şiirinde mersiye adını almıştır. Kaynaklar insanoğlunun manzume olarak söylediği ilk ürünün de bu türe ait olduğunu ifade etmektedir.⁴

Mersiye hakkında detaylı bir çalışma yapan İsen, klâsik Türk edebiyatında en çok 16. yy.da mersiye yazıldığını, nazım şekli olarak da ilk sırada terkîb-bend, ikinci sırada kaside ve üçüncü sırada da terci'-bend bulunduğunu tespit etmiştir.⁵ Mersiyelerin -kasidelerde olduğu gibi- genellikle bir düzene göre yazıldığı; dünyanın geçiciliği, gaddarlığı ve zalimliği, feleğe sitem, yas, övgü, olayın tasviri, dua, temenni gibi bölümlerden oluştuğu⁶ söylenebilir.

II. İbn Kemâl (ö. 940/1534) Mersiyesinin Şekil ve Muhteva Özellikleri

İbn Kemâl (Kemâlpaşazâde); Yavuz Sultan Selim'in hürmet ettiği, önemli görevler verdiği, döneminde Zenbilli Ali Efendi'den (ö. 932/1526)

¹ M. Faruk Toprak, "Mersiye", *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 215-217.

² Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, İstanbul 2013, VI, s. 5761.

³ Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1317, s. 1321-1322.

⁴ Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara 1993, s. XIII.

⁵ Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara 1993, s. XXII-XXIV.

⁶ Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara 1993, s. XXXII; M. Zeliha Stebler Çavuş, "Türk Edebiyatında Mersiyeler", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 38, Erzurum 2008, s. 133-134.

sonra sekiz sene şeyhülislamlık yapmış bir âlim ve şairdir. Sayısı tam bilinmemekle beraber birçok konuda iki yüzden fazla eser kaleme almıştır.⁷ Yavuz Sultan Selim’le iyi ilişkiler içinde olan Kemâlpaşazâde’nin *Divan*’ındaki otuz iki beyitlik ilk kasidesi Sultan Selim’e yazılmıştır. Teşbîb, girizgâh, tegazzül ve fahriye kısımlarının bulunmadığı, sadece medhiye ve dua bölümlerinden oluşan bu kasidede şâir, doğrudan padişahı övmeye başlamıştır.⁸ Makalenin konusu olan Yavuz mersiyesini de şair terci‘-bend nazım şekliyle yedi bent hâlinde yazmıştır. Her bend on beyitten ve bir vasıta beytinden oluşmaktadır.

İbn Kemâl, Yavuz Sultan Selim’in (1512-1520) vefatı münasebetiyle yazdığı mersiyesinde konuyu şöyle işlemiştir: Birinci bendde, padişahın ölüm haberini alan her şeyin hüzne boğulduğu anlatılmaktadır. Yerdeki ve gökteki her şey Yavuz Sultan Selim’in ölümü sebebiyle gözyaşı dökmekte, yas tutmaktadır. Aynı zamanda padişahın eşsiz özellikleri yâd, merhametsiz felekten de şikâyet edilmektedir. Her bendin sonunda da şair Sultan Selim’in ölümü için hayıflanmakta, kalemin ve kılıcın da ağladığını ifade etmektedir. İkinci bendde; padişahın yalnız başına öldüğü, ordusunun bu sefer kendisini takip etmediği ve tabiatın onun ölümü sebebiyle yas tuttuğu anlatılır. Üçüncü bendde Yavuz’un, destan kahramanlarından daha cesur olduğu, heybeti, eşi benzeri olmayan karakteri işlenmektedir. Her yeri güzelleştirmesi sebebiyle de makamının cennet bahçeleri olması için dua edilmektedir. Dördüncü bendde Yavuz’un her konuda eşsiz oluşu çeşitli örnekler ve mukayeselerle anlatılmaktadır. Onun kılıcının hakkını veren bir kahraman, siyâsî ve askerî mahârete sahip bir sultan olduğu söylenmektedir. Sekiz sene sekiz

⁷ İbn Kemâl’in hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: Mustafa Kılıç, *İbni Kemâl, Hayatı, Tefsire Dair Eserleri ve Tesirdeki Metodu*, Erzurum 1981; M.A.Yekta Saraç, *Şeyhülislâm İbni Kemâl: Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Bazı Şiirleri*, İstanbul 1995; Ahmet Uğur, *Kemâlpaşa-zâde İbn Kemâl*, Ankara 1996; Hasan Taşdelen, *Kemâl Paşazade Hayatı, Eserleri ve Belâgatle İlgili Görüşleri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1995; Şerafeddin Turan, “Kemalpaşazâde”, *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 245-247.

⁸ Kaside hakkında detaylı bilgi için bkz.: Mücahit Kaçar, *İbni Kemâl Dîvânı’nın İncelenmesi (Nazım Bilgisi-Belâgat-Üslûp ve Dil Özellikleri-Muhtevâ)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s. 14-16. Ayrıca makaleyle ilgili bizi teşvik eden ve konu hakkında bilgilendiren Prof. Dr. Mücahit Kaçar’a teşekkürü bir borç biliriz.

ay süren saltanatında birçok ülkeyi fethettiği, harp meydanlarında bulunmaktan da zevk aldığı vurgulanmaktadır. Beşinci bendde, Yavuz'un ölüm haberiyle feleğin kendisini darmadağın etmesi anlatılmakta, cömertliği yâd edilmektedir. Yaşadığı dönemde hüküm süren huzur ortamı anlatılmaktadır. Ardından da çeşitli unsurların yas hâli dile getirilmektedir. Altıncı bendde ise çeşitli doğa olaylarının, padişahın ölümü sebebiyle nasıl değiştiği dile getirilmektedir. Bütün milletlerin de onun için yas tuttuğu söylenmektedir. Yedinci bendde ise şair “he mi? (öyle mi)” ifadesiyle bitirdiği mısralarıyla Yavuz'un ölümüne hâlâ inanmadığını, bunun şoku içinde bulunduğunu okuyucuya hissettirir. Sonunda da bütün dünyanın şâhı olan Sultan Selim'in ölümünden duyduğu hayreti, şaşkınlık hâlini ifade etmektedir.

Son bend olan yedinci bend, söyleyiş biçimi itibariyle Alp Er Tonga ağıtının ilk dörtlüğüne benzemektedir.⁹ Sagunun ilk dörtlüğünde de şairin mısralara, Alp Er Tonga'nın ölümü karşısında duyduğu hayreti ve şok hâlini soru edatıyla kazandırdığı söylenebilir. İbn Kemâl de son bendinde “he mi? (öyle mi)” tekrarıyla aynı etkiyi meydana getirmeyi başarmıştır.

III. Tahir Olgun'un (ö.1951) Mersiye Hakkındaki Eleştirileri ve Şerh Metodu:

Tahir Olgun (Tâhirü'l-Mevlevî); Mevlevî dedesi olmasıyla, müderrisliği ve yazdığı şerhlerle Türk kültür hayatının önemli şahsiyetlerinden biridir. Onun Türk edebiyatına pek çok eser kazandırdığı, özellikle metin şerhi hususunda eserlerinin, araştırmacıların başvuru kaynakları arasında yer aldığı bilinmektedir. Onun eserleri arasında yer alan İbn Kemâl mersiyesine yazdığı şerh de klâsik Türk edebiyatı araştırmalarına katkı sunacak bilgiler barındırmaktadır.¹⁰

⁹ Alp Er Tonga sagusu hakkında detaylı bilgi için bkz.: Talât Tekin, *XI. Yüzyıl Türk Şiiri Divânı Lügâti't-Türk'teki Manzum Parçalar*, Ankara 2017, s. V-XI ve 1-11.

¹⁰ Tahir Olgun'un hayatı ve eserleriyle ilgili detaylı bilgi için bkz.: A. Atilla Şentürk, *Tâhirü'l-Mevlevî: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1991; Cüneyt Taşan, *Tâhirü'l-Mevlevî'nin “Sünbülzâde Vehbî'nin Tannâne ve Tayyâre Kasideleri” Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018; Şener Demirel, *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Ankara 2005; Yılmaz Baran, *Tâhirü'l-Mevlevî'nin Tadrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm'ı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray 2016.

Tahir Olgun şerhinin başında eski şairlerin bazı eserlerinin çok sevildiğini, zaman geçtikçe kıymetinin ve şöhretinin arttığını, İbn Kemâl'in Yavuz mersiyesinin de böyle kıymetli ve şöhretli eserlerden biri olduğunu ifade etmektedir. Hatta dördüncü bendin beşinci beytini alıntılıyıp devrindeki gençlerin bile bu beyti işitmiş olabileceğini ifade ederek mersiye'nin, kendi döneminde sevilerek okunduğunu söylemektedir. Daha önce de bazı şerhler yaptığını söyleyen Olgun, bu eseri de tahlil ve teşrih etmek istediğini belirtir. Ancak şârih bu övgü dolu ifadelerin yanında, aşağıda da izah edileceği gibi, şaire ve eserine yönelik bazı olumsuz eleştirilerde de bulunur.

Tahir Olgun mersiye metnini *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmu'ası*'nın 1 Teşrîn-i evvel 1329 (14 Ekim 1913) tarihli ve 22 numaralı nüshasından aldığı, mecmu'aya da mersiye'nin, Kemâlpaşazâde'nin eserlerini barındıran güvenilir bir yazmadan alıntılındığını ifade eder. Buna rağmen mersiye metninde bazı yanlışlar tespit ettiğini, bunları düzeltmeye çalıştığını, bunu yaparak da edebiyat dünyasına bir katkı sunmak istediğini belirtir. Mesela kaynak beyitleri alıntılıdığı *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmu'ası*'nda birinci bendin dördüncü beytinin birinci mısra'ındaki "kanlı" kelimesi vezni bozduğu için Olgun, kelimeyi metne almadığını söylemektedir.

Tahir Olgun, esere şerhi niçin ve nasıl yazdığını izah ederek başlar, sonra İbn Kemâl'in hayatını ve Yavuz'un ölümünü ayrı başlıklar hâlinde anlatır. Olgun "İbn Kemâl'in Yavuz Hakkındaki Mersiyesi ve İzâhı" başlığıyla yazdığı eser için "îzâh" ifadesini kullanır, mersiyeyle ilgili yaptığı değerlendirmeleri de eserinin başında "tavzîh, teşrih ve tahlîl" ibareleriyle niteler. Eserin yirmi ikinci sayfasında, daha önce de Bâkî'nin Kânûnî için yazdığı mersiye hakkında bir "şerh" yazdığını ifade eder.¹¹ Böylece "tavzîh/îzâh, teşrih/şerh, tahlîl" kavramlarıyla ne kastettiğini metni izah usûlüyle fiilen açıklamış olur.¹²

¹¹ Bu şerh hakkında detaylı bilgi için bkz.: Şener Demirel, *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Ankara 2005, s. 52-81.

¹² Geçmişten günümüze uygulanan klâsik Türk şiiri şerhine dair metodlarla ilgili detaylı bilgi için bk.: İsmail Güleç, "Klasik Türk Edebiyatı Metinleri Nasıl Şerh Edilmeli", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 42, S. 42, İstanbul 2010, s. 83-111; Sadık Yazar, klâsik Türk şiiri şerh geleneği hakkında oldukça kapsamlı bir çalışma yapmıştır: Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens-

Tahir Olgun, İbn Kemâl'e yer yer bazı eleştirilerde de bulunur. Eserinin başlarında "Manzûm sözlerinde ma'nâca metânet varsa da elfâzında nezâket ve üslûbunda selâset yokdur. Nitekim mersiyesinde görülecektir [7]." diyerek Kemâlpaşazâde'nin güçlü bir söyleyişe sahip olmakla beraber lafızlarının; nezâketten, incelikten uzak ve üslûbunun da selâsetten; açıklık ve akıcılıktan yoksun olduğunu söyler. Bu bağlamda Olgun, ikinci bendin altıncı beytinde haşv-i ma'nevî yapıldığını ifade ederek İbn Kemâl'in söyleyişini de eleştirir. Beyitte şair, aynı anlama gelen ifadelerin tekrarıyla, "döndü zengî yüzine" dedikten sonra "oldı siyâh" ifadesini zikrederek edebiyatta kusur kabul edilen haşv-i ma'nevî yapar.

Aynı zamanda Olgun, devrindeki diğer şairlerle beraber İbn Kemâl'in vezindeki tercihlerini de eleştirmekte, şairin bazı heceleri uzatmak, bazılarını kısaltmak sûretiyle sözlerini vezne uydurabildiğini buna rağmen nazmını rekâketten kurtaramadığını, bu sebeple şiirinin tutuk ve âhenk yönünden eksik olduğunu ama yaşadığı asırda yetişen bütün şairlerde bu kusurun bulunduğunu [bk. 10] belirtir. Buna karşın İbn Kemâl'le ilgili önemli değerlendirmelerde bulunan Âşık Çelebi (ö.979/1572) tezkiresinde şairin mersiyesini övmekte ve aşağıdaki beyitlerin de sehl-i mümteni örneği olarak Seb'a-i Mu'allaka'nın (Yedi Askı) sekizincisi ve dokuzuncusu olacağını söyleyerek mersiyesinin kıymetini belirtmektedir¹³:

Az müddetde çok iş itmişdi

Sâyesi olmuş idi 'âlem-gîr

titüsü, İstanbul 2011; Yazar'ın Mustafa İsmâmeddîn Efendi özelinde bir şerh metodu incelemesi için bkz.: Sadık Yazar, "Mustafa İsmâmeddîn Efendi'nin Şerhleri ve Şerh Usulü", *ASOBİD Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, S.1, Haziran 2017, s. 97-126; Ayrıca konuyla ilgili tarafımızca hazırlanan bir makale için bkz.: Bünyamin Ayçiçeği, "Klâsik Türk Edebiyatı'nda Şerh Geleneği ve La'lî-zâde Abdülbâkî'nin (ö.1746) 'Meslekül-Uşşâk' Kasidesini Şerhi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.32, s. 26-37.

¹³ Filiz Kılıç, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0>, s. 120, [E.T.: 20.09.2018].

Seb'a-i Mu'allaka, câhiliye döneminde Kâbe'nin duvarına asılan yedi şaire ait seçkin kasidelere verilen isimdir. Muallakât, Câhiliye devri Arap yarımadasının çeşitli yörelerinde kurulan Ukâz vb. panayırarda düzenlenen şiir yarışmalarında eleştiri süzgecinde geçerek seçilmiş, keten bezinden yapılmış tomarlara altın suyu ile yazılıp Kâbe'nin duvarına asılmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Süleyman Tülücü, "Muallakât", *DİA*, XXX, Ankara 2005, s. 310-312; Şerafeddin Yaltkaya, *Muallakat Yedi Askı*, İstanbul 1989.

Şems-i ‘aşr idi ‘aşrda şemsün¹⁴

Zilli memdûd olur zamânî kaçır

Âmil Çelebioğlu, Kânûnî devri edebiyatı hakkında kaleme aldığı eserinde, İbn Kemâl’in dilinin ağırlığı ve şiirlerinin fazla bir değerinin olmaması gibi hükümlerin haksız ve yanlış olduğunu belirtir. Mersiyeyi de nev’inin şaheseri olarak gördüğünü söyleyerek İbn Kemâl’in şairliği için yeterli sayar. Bilhassa şiirlerinin sade ve Türkçe yönünden başarılı olduğunu belirtir.¹⁵ Bütün bunlara ve şiirleri hakkında yapılan diğer çalışmalara bakarak Tahir Olgun’un, İbn Kemâl’in şiirine yönelttiği birtakım olumsuz eleştirilerin genel bir kabul görmediği söylenebilir.¹⁶

Tahir Olgun genellikle önce beyitlerin nesre çevirisini ardından bazı kelimelerin anlamlarını vermektedir. Sonrasında da beyti açıklamakta, beyitte geçen sanatları çoğu kez söyleyerek izah etmektedir [örnek için bkz. 1. Bent 1. beyit; 2. Bent 6. beyit]. Tarihî hadiselerle temas etmekte, yeri geldikçe kişiler, yerler ve kavramlar hakkında bilgi vermektedir [örnek için bkz. 3. Bent 5. beyit]. Ama şârih, şerhinin bazı yerlerinde sadece beyitlerin anlamlarını vermek suretiyle ihtisara gider. Mesela altıncı bendde sadece beyitlerin anlamlarını vermekle yetinmiş, yedinci bentte de bir, iki ve beşinci beyitlerde bazı izahlar yapmış, diğer beyitlerin de sadece nesre çevirisini vermekle yetinmiştir. Bu tespitler ışığında Tahir Olgun’un bir standart gözeterek şerh yapmadığı söylenebilir.

IV. Metnin Tesisiyle İlgili Bazı Hususlar:

Şerh metni, Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen 88’de bulunmaktadır. Tahir Olgun’un birçok eserini barından ilgili bölümdeki nüsha müellif hattıdır. Eser; soluk kırmızı renkte karton kapak içinde, 26x16.5 cm. boyutunda açık sarı renkte kâğıtlara, siyah mürekkep kullanılarak güzel bir

¹⁴ İbn Kemâl’in bu beyti aynı zamanda edebiyatımızda akis sanatının da nadide örneklerinden biridir. Şâir, mısra da yer alan “şems-i asr” tamlamasını tersine çevirerek “asırda şemsin” hâline getirmiştir. Mısra bu iki ibarenin akis sanatı içerisinde yinelenmesinden oluşmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Mücahit Kaçar, “Fesahat ve Belâgat”, *Osmanlı Edebi Metinlerini Anlama Kılavuzu*, Kesit Yayınları, İstanbul 2015, s. 496.

¹⁵ Âmil Çelebioğlu, *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul 1994, s. 72-73.

¹⁶ İbn Kemâl’in şiirinin, üslûbunun detaylı bir incelemesi için bkz.: Mücahit Kaçar, *İbni Kemâl Divânı’nın İncelenmesi (Nazım Bilgisi-Belâgat-Üslûp ve Dil Özellikleri-Muhtevâ)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

rik'a hatla 43 sayfa hâlinde yazılmıştır. İkinci sayfada eserin 1 Eylül 1943'te yazıldığı kayıtlıdır.

Metin günümüz harflerine aktarılırken transkripsiyon işaretleri kullanılmamış ancak ɣ harfi (ç) işaretiyle, ʃ harfi (ç) işaretiyle, uzun ünlüler de (ˆ) işaretiyle gösterilmiştir. Türkçeye özel bir ses olması bakımından da kâf-i Türkî (ڭ) işaretiyle yazılmıştır. Yakın döneme ait bir metin olduğundan, ünlülerin yazımında günümüz imlası esas alınmış, düzlük-yuvarlaklık uyumuna sadık kalınmıştır. Metinde Tahir Olgun'un tercih ettiği noktalama işaretleri korunmaya çalışılmış ancak anlam karışıklığına yol açabilecek yerlerde ya da müellifin aynı durum için farklı noktalama tercihlerinde bulunduğu durumlarda günümüzde geçerli kurallara göre noktalama işaretleri kullanılmıştır. Müellif tarafından her bir sayfa numaralandırıldığı için metne, köşeli parantez içinde sayfa numarası verilmiştir. Kelimelerin sözlük anlamının verildiği yerlerde müellifin kullandığı parantez işaretleri muhafaza edilmiş, açıklanan kelimeler yazmada olduğu şekilde parantez içinde yazılmıştır. Tercî'-bendın beyitleri ise tam transkripsiyonla yazılmıştır.

V. Metin:

[1] İbn Kemâl'in Yavuz Hakkındaki Mersiyesi ve İzâhı

Eski şâ'irlerin ba'zı eserleri vardır ki yazıldıkları vakit gâyet hoş gitmiş, zamân geçdikçe de kıymet ve şöretini muhâfaza etmiştir. O kıymetli ve şöretli eserlerden biri de İbn Kemâl'in Yavuz için yazmış olduğu mersiye-dir. Onu:

Şems-i 'aşr idi 'aşrda şemsün

Zilli memdûd olur zamânı kaşîr

beytini bugünkü gençler de işitmiş olsa gerekdir. Evvelce de birkaç eseri tavzîh eylediğim gibi bu mersiye-yi de tahlîl ve teşrîh etmek istedim ve metnini mülgâ Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmu'ası'nın 1 Teşrîn-i evvel 1329 târîhli ve 22 numaralı nüshasından aldım.¹⁷ Oraya da nâzımın Şâhnâme

¹⁷ Tahir Olgun'un alıntı yaptığı dergi nüshası için bk.: Mehmed Ârif, "Edirne Şehrine Dâir Sultân Selîm Hân-ı Evvel ile İbn Kemâl'in Bir Musâhabesi Hâkân-ı Mağfûr Müşârünileyh Hakkındaki Mersiye-i Meşhûrenin Tamâmı", *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmû'ası*, 1 Teşrîn-i Evvel 1329, (14 Ekim 1913), s. 1411-1416.

‘üvânlı ve Târîh-i Osmânî’sinden ayrı bir eserinden nakl edilmiş. O eser, Karahisâr-ı Sâhib’deki Gedik Ahmed Paşa Kütüphânesi’nden getirilmiş. Yavuz’uñ soñ günlerinden başlayıp hicrî 933 senesine kadar cereyân eyleyen vak‘alardan bahs ediyormuş ve 953 târîhinde istinsâh olunmuş. Kitâbıñ es-
kiliği ve nâzımıñ eseri olması dolayısıyla oradaki mersiye metniniñ eñ doğru
olması lâzım gelirken onda da ba‘zı yanlışlar gözüme ilişdi.

[2] Yeri geldikce işâret etdigim o yanlışları ‘aklımıñ erdiği kadar
düzeltmeye, beyitleri de anlayabildiğime göre îzâh itmeye çalışdım. Bunu
yapmakla edebiyâtçılarımıza bir hizmet etmek istedim.

Îzâhlarımda birçok kusûr bulunması mümkündür. Anlayan biri çı-
kar da o kusûrları tamâmlarsa benim yapmak istediğim hizmeti ikmâl etmiş
olur. 1 Eylül 1943. Tâhir Olgun.

[3] Mersiye’niñ Nâzımı İbn Kemâl

Fâtih devri ümerâsından Kemâl Paşa’nıñ torunu ve yine ümerâdan Sü-
leymân Beg’iñ oğludur. Babasıniñ Tokat’da bulunduğu sırada orada doğmuş
ve Edirne’de yetişmiştir. Adı Ahmed, sonraki lakabı Şemsüddîn olup
Müfti’s-sakaleyn ‘üvânını da kazanmışdı. Büyükbabasına nisbet edilerek
Kemâlpaşazâde ve İbn Kemâl diye meşhûrdur. Ahmed Beg, ibtidâları babası
ve dedesi gibi ‘askerlik mesleğine girmiş ve oldukça ileri gitmişdi. İkinci
Bâyezid’iñ bir seferinde ba‘zı beglerle Vezîr İbrâhîm Paşa’nıñ çadırında bu-
lunuyordu. Ümerâniñ eñ ileri geleni olan Evrenosoğlu Ahmed Beg, vezîre
yakın bir yerde, sâ‘ir begler kademelerine ve derecelerine göre onuñ alt tara-
fında oturmuşlardı. O sırada Molla Lütfi çadıra girdi ve Evrenosoğlu’nun üst
yanına geçdi, oturdu. Kemâlpaşazâde Molla Lütfi’yi tanımadığı gibi bir ‘âli-
miñ bulunduğu meclisde [4] tasaddur etmesi, ‘Osmânlı teşrîfâtı îcâbından
olduğunu bilmiyordu. Binâ’en‘aleyh böyle bir softanıñ, Evrenoszâde gibi bir
zâtıñ üst tarafında oturmasına -gençliği ve meslek gayreti sevkiyle- cânı sı-
kıldı.

Soñra arkadaşlarından biri, o hocanıñ meşhûr Molla Lütfi olduğunu,
‘ulemânıñ her yerde ümerâya tefevvuk etmesi, ‘ilmiye mesleğiniñ imtiyâzı
bulduğunu ona anlattı. Bunun üzerine İbn Kemâl düşünmeye başladı:
“Benim için, Evrenoszâde’niñ rütbesine erişmek imkânı yokdur. Fakat şu

mollanın ‘ilmi derecesine varmak ve geçmek mümkün olabilir. Seferden dönüşde ‘ilme başlayım.” diye tahsîl kararını verdi ve ‘avdetde Edirne’deki Dârü’l-hadîs Medresesi’ne girdi.

Garîb tesâdüfdür ki Molla Lütî de oraya müderris olmuşdu. Kemâlpaşazâde ondan, daha sonra Molla Kestel, Hatîbzâde, Mu’arrifzâde gibi o ‘asrın en yüksek ‘âlimlerinden okuyup tahsîlini bitirdi ve derin bir ‘âlim olarak yetişti. O sırada Edirne’deki taşlık medresesinin müderrisliği münhal bulunuyordu. [5] İbn Kemâl, Rûmeli Kâdî’askeri Hâcî Hasanzâde’ye mürâca’at ederek o vazîfeyi istedi. Kâdî’asker Efendi her nedense İbn Kemâl’e husûmet gösteriyordu. Müderrislikten vaz geç, sağa bir kâdîlık verelim, dedi. İbn Kemâl mahzûn olarak Anadolu kâdî’askeri Mü’eyyedzâde’ye gitdi ve Rûmeli kâdî’askerinin teklîfini hikâye etdi. Mü’eyyedzâde: “Teklîfini kabûl et. Huzûra ‘arz eylesin. Belki bir çâre bulunur.” dedi. İbn Kemâl, Hâcî Hasanzâde’ye gidip, kâdîlığa râzı olduğunu söyledi.

Rûmeli Kâdî’askeri mes’eleyi İkinci Bâyezîd’e ‘arz etdi. Rûmeli Efendisî’ni bu ‘arzına, huzûrda bulunan ve pâdişâhın eskiden beri adamlarından bulunan Anadolu Efendisî Mü’eyyedzâde i’tirâz etdi: “Kemâlpaşazâde gibi fazîletli bir zâtı kazâya göndermek, onu zâyî’ etmek demektir. Kendisine bir müderrislik verilirse ‘ilminden istifâde edilir. Molla İdrîs’e Fârisî bir Târîh-i Osmânî yazdırılıyor, bunun Türkcesi de lâzımdır. Onu ise ancak Kemâlpaşazâde yazabilir.” [6] diyerek hem Taşlık Medresesi’ni müderrisliğine hem de devletin târihnüvîslğine ta’yîn ettirdi. Otuz bir akçe de ihsân verdi. Bundan dolayı İbn Kemâl târihinde, Hâcî Hasanzâde’ni vefâtını yazdıktan sonra işbu beyitleri ‘ilâve etmiştir:

İbn Hasan, ol kabîh-sûret

N’ola başa ger mu’âriz olsa

Nâ-ehl olur mu’âriz-ı ehl

Şer mazharı, muzhir-i cehâlet

Hurşîd-i kemâle ‘âriz olsa

Her Ahmed’e bulunur Ebû Cehl

İbn Kemâl mesleğinde terakkî ederek Anadolu Kâdî’askerliğine kadar yükseldi. Mısır seferinde Yavuz’u ma’iyyetinde ve musâhibliğinde bulundu. Mısır dönüşünde ba’zı ‘aleyhdârlarının ilkââtıyla kâdî’askerlikten ‘azl ve yevmî yüz akçe ile Edirne Dârü’l-hadîsî ve Sultân Bâyezîd Medresesi müderrisliğine ta’yîn edildi. Müftî Zenbilli ‘Ali Efendi’ni 932 târihinde vefâtı üzerine yerine getirildi. Sekiz sene o makâmda bulunduktan sonra 940’da öldü, İstanbul’u Edirnekapısı dışarısındaki kabristana gömüldü. Mezârı hâlâ mevcûddur. Taşın üstünde “Müftî’s-sakaleyn” kelimeleri okunur.

*Kabr-i Ahmed müdâm ola pür-nûr; İrtehal-e'l-'ulümü bi'l-Kemâli*¹⁸; *Vây gidi kemâli bu 'asrıñ; Ol bârgâha vardı İbn Kemâl Paşa, Göçüp Müftî bekâya 'azm kıldı, mısra'ları ve kendisinin soñ nefesindeki Yâ Ehad neccinâ mimma nehâf*¹⁹ [7] du'âsı vefâtı târîhidir. Şakâyık-ı Nu'mâniyye mütercimi Edirneli Mecdî Efendi diyor ki: "Eski 'âlimlerin çoğu bir fende mütehasıs oldukları için yalnız o fende kitâb yazmışdı. Fakat Kemâlpaşazâde'nin her fende ihtisâsı bulunduğu için muhtelif mevzû'larda müte'addid eser meydâna getirmişdir." Hakikaten İbn Kemâl'in büyük, küçük, Türkçe, Arabca, Acemce olmak üzere üç yüze yakın eseri kalmışdır. Manzûm sözlerinde ma'nâca metânet varsa da elfâzında nezâket ve üslûbunda selâset yokdur. Nitekim mersiyesinde görülecekdir.

Y a v u z ' u n Ö l ü m ü

926 senesi içinde idi ki Yavuz Sultân Selîm İstanbul'da bulunuyor ve Edirne'ye gitmek için hâzırlanıyordu. Hareketinden bir iki gün evvel sarayıñ bâğçesine inmiş, biraz tenezzühden soñra yokuşu çıkarken arkasında bir ağrı hissetmişdi. Musâhibi Hasan Cân'a: "Arkamda diken gibi bir şey' var. Batıyor ve râhatsız ediyor, dedi. Hasan Cân, yaka düğmesinin çözülüp bakılmasını teklif etdi. Pâdişâh muvâfakat gösterdi, iskemlecinin taşıdığı iskemleye oturdu. Hasan Cân, elini kaftanıñ yakasından sokup aradıysa da bir şey bulamadı. Yürüdüler. Yavuz, ikinci defa [8] durdu ve acıdan şikâyet etti. Bu sefer tekâmîl düğmeler çözüldü, Hasan Cân rikkatle bakdı. Ufacık bir noktanıñ beyazlanmış, etrâfınıñ kıpkırmızı olduğunu gördü. Eliyle dokununca Pâdişâh: "İşte orası." dedi ve: "Ne olmuş?" diye sordu. Hasan Cân bir çıban olduğunu söyleyince: "Sık!" emrini verdi. Hasan Cân, şehâdet ve orta parmaklarıyla hafifce dokundu. Parmakları arasında şişkinlik hissetti ve: "Pâdişâhim, bu büyük bir çıban. Olmadan evvel zedelemek doğru değildir. Münâsib bir merhem komak lâzımdır." tavsiyesinde bulundu. Hükümdâr: "Biz öyle nâzik çelebi değiliz ki bir çıban için cerrâhlara mürâca'at edelim." dedi. Bu sözde bir ta'rîz vardı. Çünkü Hasan Cân da bir çıban çıkarmış, tedâvî etdirdiği için birkaç gün sarâya gelmemişdi.

¹⁸ *İrtehal-e'l-'ulümü bi'l-Kemâli*: İlimler Kemal'le öteki âleme göçtü.

¹⁹ "Ey tek olan Allah, bizi korktuklarımızdan muhafaza buyur."

Birinci Selim, yokuşu zahmetle çıktı ve sarâya girdi. Geceyi ıztırâb içinde geçirdi. Ertesi gün hamâma gidip çıbanı Dellâk Hasan'a sıkdırdı. Sonra Hasan Cân'a: "Seniñ sözünü diñlemedik ammâ kendimizi helâk ettik." dedi. Bir gün sonra yola çıktı. At üstünde gidiyor, kendini sıkarak sırtının ağrısına tahammül ediyordu.

Çorlu civârındaki Sırt yâhûd Uğraş Köyü menziline geldi. Orası, vaktiyle babasına [9] karşı harb ettiği yerdı. Orada oturmaya, hattâ yatmaya mecbûr oldu. Evvelce Edirne'ye gitmiş olan Sadrıa'zam Pîri Paşa ile erkân-ı devlet oraya çağrıldı. İki ay kadar oturuldu. Pâdişâhın hayâtından şübhe edilmesi üzerine otağ-ı hümayûn önüne çıkarılıp 'askere gösterilerek içeriye alındı. Evvelce çıban denilen beyâz nokta büyümüş ve açılmış koskoca bir şirpençe olmuşdu. Hekîmbaşı Âhî Çelebi ile arkadaşlarının tedbîr ve tedâvileri fayda vermedi. 926 Şevvâl'iniñ 9'uncu gicesi Yavuz Sultân Selim son nefesini verdi.

[10] Mersiy e

Bu mersiye tercî'-bend şeklinde ve beheri onar beyitden müteşekkil yedi bendli olarak yazılmışdır.

Tercî'-bend: Kâfiyeleri gazel şeklinde ve 'aynı vezinde birkaç parçanın birer beyit vâsıtasıyla biri birine bağlanılmış uzunca bir nazım şeklidir. Vâsita beyitleri tekrârlanırsa "tercî'-bend" değışecek olursa "terkîb-bend" adını alır.

Vezni *fâ'ilâtün, mefâ'ilün, fe'ilündür*. Ba'zı mısra'larda ilk cüz'ü "fe'ilâtün" son parçası "fa'lün" olur.

Nâzım ba'zı heceleri uzatmak, ba'zılarını kısaltmak sûretiyle sözlerini vezne uydurabilmiş ise de nazımını rekâketden kurtaramamışdır. Fakat bu kusûr yalnız onda değil, yaşadığı 'asırda yetişen şâ'irlerin hemân hepsinde vardır.

Birinci Bend

Çözdi saç açdı baş tûğ u 'alem

Bükdi bel dökdi yaş tûğ ü kalem

[11] "Sancak başını açdı, tûğ saçlarını çözüp dağıtdı, kılıç belini bükdü, kalem de gözyaşları dökdü."

(Tûğ) at kuyruğu kıllarının bir sıruk tepesine bağlanması ve süslüce örülmesi sûretiyle yapılan bir ‘alâmet idi ki hükümdârlara, vezîrlere ve beğlere mahsûs idi. Türk ve Moğol ordularında kullanılırdı. (‘Alem) sancak (tîğ) kılıç. (Baş açmak ve saç çözmek) mâtem hâli almak, müte’essir olduğunu hâl ve tavır ile göstermekdir.

Şâ’ir; Yavuz’un ölümünden yalnız insanların değil, her şey’in, husûsiyle harb ve darb âletlerinin de mâtem etdiğini anlatmak istiyor. Tûğdaki kılların dağınık, kılıcı namlusu eğrice olmasının ve kalemin ucundan mürekkebin akmasının te’essür ve mâtem eseri olduğunu söyleyerek “hüsn-i ta’lîl” yapıyor.

Hüsn-i ta’lîl: Bir şey’in vukû’a gelmesine hayâlî ve şâ’irâne bir sebep göstermekdir. Bu bendin her beytinde yapılmıştır. Beytde bir de “leff ü neşr” san’atı vardır.

Leff ü neşr: Evvelâ iki üç kelimeyi, sonra onların münâsib ve mütemmimlerini söylemekdir. Birinci mısra’da ibtidâ “çözdü saç, açdı baş” denilip sonra “tûğ” ve “alem” denilmesi, [12] ikinci mısra’da “bükdü bel, döküdü yağ” denildikten sonra “tîğ” ve “kalem” kelimelerinin getirilmesi gibi.

Kana boyandı bayrağın yüzi

Beli büküldi yayın oldı ham

“Te’essürden bayrağın yüzü kana boyandı, te’essüfden yayın beli bükülüp eğildi.”

(Ham) eğri. Şâ’ir; Türk bayrağının al renkli olmasını te’essüründen yüzünü yırtıp kana bulanmasından, yayın eğri olması da te’essüfü dolayısıyla beli bükülmesinden ileri geldiğini iddi’â ediyor.

Urdu gögsini gök gök eyledi mâh

Oldı yıldızların gözi pür-nem

“Ay göğsüne ura ura gömgök bir hâle girdi. Yıldızların gözleri de yaşlarla doldu.”

(Pür-nem) yaşlı, ıslak. Ayın yüzünde görülen ve “keleP” ta’bîr edilen lekeleri, mâtemzedelerin yumruk ve taşlarla urdukları göğüslerinde husûle gelen çürük lekelerine, yıldızların sis içindeki parıltıları da yaşlı birer göze bezetiliyor. [13]

Şafağ ol denli dökdi yaşını kim

Dâmen-i çerhi eyledi pür-dem

“Akşam aydınlığı, o kadar çok ağladı kim çarhı eteğini, ya'nî batı ufuklarını kana buladı.”

(Şafak) güneş batdıktan sonra ortalık kararınca kadar süren aydınlık. Bunu yanlış olarak “fecr” ya'nî gün doğmadan evvelki aydınlık ma'nâsında kullanırlar. “Bir işin hakîkati meydâna çıktı” makâmında “şafak atdı” derler. (Denlü) kadar (dâmen) etek (çarh) felek (dâmene-i çarh) feleğin eteği ya'nî ufuk. (Pür-dem) kanlı. Mecmû'ada birinci mısra'a bir de (kanlı) 'ilâve edilerek vezin taşırılmışdır. Binâ'en'aleyh o kelimeyi çıkardım.

Şubh-dem derd ile bir âh idi

Kim söyündürdi mâh şem'in o dem

“Sabâh vakti, derdli derdli öyle bir âh çekdi kim o nefes ayıy mumunu söndürdü.”

(Subh-dem) sabah vakti (söyündürdü) söndürdü (mâh) ay (şem^c) mum (dem) nefes, zaman. [14] Şâ'ir, sabâhleyin ayıy ufûlünü, sabâh vaktiniy âh etmesiyle bir mumuñ sönmesine teşbîh ediyor.

Giceden dehr geydi kara pelâs

Tutdı şâh-ı cihân için mâtem

“Zamân gîce karanlığından kara çullara büründü ve cihân pâdişâhı Sultân Selîm için mâtem tutdu.”

(Dehr) zamân (pelâs) eski püskü, çul çuval gibi şeyler (kara pelâs) eskiden giyilen mâtem elbisesi.

Şâ'ir, pâdişâhıñ ölümüne zamânıñ mâtem tutduğunu ve mâtem levâzımından olmak üzere gîce karanlığından kara çullar giydiğini söylüyor.

Nice şeh mihr-i âsmân-dergâh

Nice sultân meh-i nücûm-şaşem

“O nasıl bir şâh idi? Kapısı gökler gibi yüksek ve geniş bir güneşdi. O nasıl bir sultândı? Ma'ıyyeti yıldızlar kadar parlak bir aydı.”

(Nice) nasıl (mihr) güneş (âsmân) gök (dergâh) kapı, dâ'ire, sarây (meh) ay (nücûm) yıldızlar (şaşem) ma'ıyyet halkı, etbâ', biriniñ hizmetindeki adamlar. [15] Şâ'ir, Yavuzu güneşe, sarayını gökyüzüne, sonra yine onu aya, dâ'iresi halkını yıldızlara benzetiyor.

Azmd e mihr idi hazimde sipihr

Rezmd e Rüstem idi bezmd e Cem

“Sultân Selîm; teşebbüsde güneş, ihtiyâtkârlıkda felek, harb meydânında Rüstem, 'işret meclisinde Cemşîd idi.”

(‘Azm) bir işe başlamak, teşebbüs etmek (hazm) tedbîr, ihtiyât (rezm) harb (Rüstem) Îrân’ın meşhûr ve hayâlî kahramânı (bezm) meclis (Cem) Îrân’ın pîşdâdiyân hükümdârlarından Cemşîd. Şarâbın îcâdı ve ‘işret meclisi tertîbi oña isnâd olunur.

Çarh-ı bî-rahm oña bir zahm ur dı ki bulmadı kimseler merhem

“Merhametsiz felek oña öyle bir yara açdı kim tedâvîsi için kimse merhem bulamadı.”

(Çarh-ı bî-rahm) merhametsiz felek (zahm) yara (merhem) yaraya sürülecek ‘ilâc. ‘Arablar, ‘Acemler ve Türklere nisbetle nazımda müsâmahakâr davranmışlardır. Kâfiye husûsunda Îrânlılarla bizim kadar müşkülpesend olmadıkları gibi vezinde kolaylığı iltizâm ederler. O cümleden olarak birinci mısra’ sonu’daki kelime vezne sığmayacak olursa [16] onuñ bir, iki hecesini ikinci mısra’a geçirirler. Meselâ Kasîde-i Bür’e’nin:

*Muhammedün seyyidü’l-kevneyni ve’s-sekaleyn
ni ve’l-ferikayni min ‘Urbî²⁰ ve min ‘Acemî*

beytindeki insanlar ve cinler demek olan “sekaleyn”ın son hecesi vezne sığmadığı için o hece, ikinci mısra’ın baş tarafına getirilivermiştir.²¹ Fürs, husûsiyle Türk şâ’irleri bunu yapmadıkları hâlde İbn Kemâl, bu beyitdeki “urdu” kelimesinin bir hecesini birinci mısra’da bırakmak, ikinci hecesini ikinci mısra’ın başına takmak sûretiyle ‘Arabların bu kâidesini Türkçeye tatbîk eylemiş. Öyle sanıyorum ki dîvânlarımızda böyle bir kullanışa râst gelmez.²²

²⁰ ‘Urb (عُرب), Arap-Araplık demektir. Mısradaki ‘Urb tercihi vezin icabıdır. Arap, bir ırka isim olmanın yanında, bu ırkın köylerde ve şehirlerde yaşayanlarına özel olarak Arap; çöllerde, bâdiyelerde yaşayanlarına da A‘râb (bedevî) denilmektedir. Aynı şekilde ‘Acem (عجم) kelimesi de ‘Ucm (عجم) olarak Acemlik manasında master olup Acem anlamıyla sıfat olarak da kullanılabilir. Detaylı bilgi için bkz.: Ahmed b. Muhammed b. Hacer el-Heytemî, *el-Umde fi Şerhi’l-Bürde*, Dârü’l-fakîh, Birleşik Arap Emirlikleri 2003 [h. 1424], s. 223-225; Abdurrahman Özdemir, “Aruz İlmi”, *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri Tarih ve Problemler (editör: İsmail Güler)*, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 357-424.

²¹ Kasîde-i Bür’e, Bûsîrî (ö. 696/1297?) tarafından Hz. Muhammed’e yazılan oldukça şöhrret bulmuş bir kasedir. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz.: Bünyamin Ayçiçeği, “Bûsîrî (ö. 696/1297?)’nin Kasîdetü’l-Bürde’sinin Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa (ö. 1308/1892) Tarafından Yapılan Mensur ve Manzum Tercümesi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.15, İstanbul 2015, s. 27-102.

²² Kâfiyeye dâir anlatılan tasarrufla ilgili Türk şiirinde rastladığımız benzer örnekler, ayrıca bir yayınlı bildirilecektir.

Gör ne acıyla eyledi teslîm

Cân-ı şîrîni Hüsrev-i 'âlem

“Âlemin pâdişâhı olan Sultân Selîm’iñ tatlı cânını nasıl acılar içinde verdiğini gör.”

(Şîrîn) tatlı ve Îrân hükümdârı, Hüsrev-i Pervîz ile Ferhâd’iñ sevgilisi (Hüsrev) Îrân’iñ Sâsâniyân hükümdârlarına mahsûs ‘ünvân. ‘Arablar, bunu Kisrâ’ya tebdîl etmişler ve Ekâsire diye cem‘ilendirmişlerdir.

Beyitte “acı” ve “şîrîn” lafızları arasında îhâm-ı tezâd, “Şîrîn” ile [17] “Hüsrev” kelimeleri beyninde îhâm-ı tenâsüb san‘atları vardır.

Tezâd, ma’nâsı biribirine aykırı kelimelerin bir arada bulunmasıdır: acı, tatlı gibi. Bunun zıddına, ya’nî me’âli yekdiğerine münâsebetli kelimelerin bir yere getirilmesine “tenâsüb” denilir. Tenâsübüñ de tezâdıñ da îhâmı vardır ki müte‘addid ma’nâsı olan bir kelimenin, bir ma’nâsı ile diğerkelime arasında münâsebet yâhud zıddiyet bulunmasıdır.

(Cân-ı şîrîn) tatlı cân demek olduğı hâlde (Şîrîn) Hüsrev’iñ sevgilisi ma’nâsına da gelir. Birinci ma’nâsına göre “acı” lafzı ile bir tezâdı hâvî olduğı için bir “îhâm-ı tezâd”dır. (Hüsrev-i ‘âlem) dünyâ hükümdârı demek iken Şîrîn’iñ ‘âşıkı olan Îrân hükümdârını hâtırlatır. Ondan dolayı Hüsrev ü Şîrîn kelimeleri arasında da bir “îhâm-ı tenâsüb” vardır.

Öldi Sultân Selîm hayf u dirîğ

Hem kalem ağlasun anı hem tîğ

“Vâh yazık ki Sultân Selîm öldü. Oña hem kalem hem de kılıç ağlasın.”

Şâ’ir, Yavuz’uñ ölümüne kılıçla kalemin ağlamasını temennî etmekle onuñ hem şâ’ir hem kahramân olduğunu anlatmak istemiştir.

Bugünkü söyleyişimize göre ağlamak masdarının müştekkâtı mef’ûlün ileyh [18] alır. Hattâ on altıncı ‘asırdaki Fuzûlî bile: Kâfir ağlar bizim ahvâl-i perîşânımıza, der.

Öyle olduğı hâlde İbn Kemâl mef’ûlün bih ile kullanıyor ve: Hem kalem ağlasın anı hem tîğ, diyor. Bahsimizin mevzû’unu teşkil eden mersiyeñiñ tercî’ beyti:

Hayf Sultân Selîm’e yüz biñ hayf

Hem kılıç ağlasın anı hem seyf

diye meşhûrdur. İhtimâl ki sonradan bu şekle konulmuştur. Ben eski şekli kabûl ve îzâh etdim.

İkinci Bend

Çaldı yirlü yirinde hayl ü sipâh

Yahjuz eyledi sefer ol şâh

“Süvârî ve piyâde bütün ordu yerinde kaldı. O şâh, yalnız başına sefere çıktı.”

(Hayl) süvârî (sipâh) ‘asker.

Bunca yüz beg nökerden ü kıldan

Birisi olmadı aña hem-râh

[19] “Bu kadar yüzlerce bey, uşak ve köleden hiç biri oña yoldaş olmadı.”

Eski Türklerde hâkân ölünce kölelerinden ve halâyıklarından ba‘zılarını da âhiretde oña hizmet etsinler diye berâber gömerlerdi. Şâ‘ir Yavuz’uñ ölümünde böyle bir vahşetin yapılmadığına telmîh ediyor.

“Beg” kelimesinin eski imlâda “biñ” okunmak ihtimâli de vardır. O ihtimâlê göre beyitden “yüz biñlerce uşak ve köleden hiçbiri” ma‘nâsı çıkarılabilir.

O gice kim yıkıldı serv-i sürür

Vâkı‘ oldı bu vâkı‘a nâgâh

“Ölüm hâdisesinin vukû‘a geldiği o gece -ki Hicrî 926 Şevvâl’inin 9’uncu gecesi idi- meserret servisi yıkıldı.”

Şâ‘ir Sultân Selîm’i meserret servisine, ölümü de o servinin devrilmesine berzetiyor.

Göge çıktı yir ehlinüñ âhi

Dûd-ı âh ile taldı revzen-i mâh

“Yerdekilerin âhi göklere çıktı da ayın penceresi ya’nî kursu dumanla doldu ve görünmez oldu.”

İhtimâl ki o gece gökyüzü bulutlu idi. Terbî‘-i evvel hâlinde görünmesi [20] lâzım gelen ay müşâhede olunmuyordu. Şâ‘ir, bu görünmeyişe sebep olarak “yerdekilerin âhi göklere çıktı, ayın penceresini kapattı” diyor. İkinci mısra’daki “toldı” kelimesi mecmû‘ada “toğdı” olarak çıkmıştır. Tertîb-i sehvi olsa gerekdir. (Dûd) dumân (revzen) pencere (mâh) ay.

Beli büküldi pîr-i gerdünüñ

Mâder-i dehr itdi derd ile âh

“İhtiyâr feleğin beli büküldü, zamân anası da derd ile âh çekti.”

Şâ'ir, gökyüzünüñ kubbe gibi ve ufuklara doğru sarkık görünüşünü, kederinden beli bükülmüş bir ihtiyâra benzetererek hem bir teşbîh hem bir hüsn-i ta'lîl yapıyor. Birçok hâdise doğurduğu için zamâna da analık sıfatı veriyor. (Pîr) ihtiyâr (gerden) felek (mâder) ana.

Âhı ile boyandı rûy-ı cihân

Döndi zengî yüzine oldu siyâh

“Zamân anasının çektiği âhın dumanıyla dünyâ yüzü karaya boyandı. Zenci sûretine dönüp simsiyâh kesildi.”

Gecenin karanlığı, zamân anasının âh itmesinden ileri geldiği iddi'â edilerek [21] hüsn-i ta'lîl yapılmış “döndi zengî yüzine” denildikten sonra “oldı siyâh” cümlesiyle de bir “haşv-i ma'nevî” meydâna getirilmiştir.

Haşv: Sözdeki fazlalık ve lüzumsuzluktur. “Deniz, deryâ ayak altında.” ta'bîrinde olduğu gibi lafız tekrârlanmasına “haşv-i lafzî”, mısra'da olduğu gibi ma'nâ tekrârlanmasına “haşv-i ma'nevî” denilir. Edebiyâtda ikisi de kusûrdur. (Zengî) zenci, siyâh renkli. Zeng: Fâriside pas ma'nâsınadır. Zengî, zenge mensûb, ya'nî paslı demek olur. Zencilere zengî denilmesi de insânların paslanmış me'âlî ifâde eder.

Bürüdi yeryüzünü gözyaşı

Göge çıktı figân u nâle vü âh

“Halkın dökdüğü gözyaşı yeryüzünü kapladı, çektiği âh ile ettiği feryâd gökyüzüne çıktı.”

Bu beyitte mübâlağa vardır. Mübâlağa: Bir şey'i olduğundan ya çok fazla yâhud pek eksik göstermektir. (Figân) feryâd (nâle) ijtildi.

Bağrı oldu delik delik otağın

Kara çul geydi hayme vü hargâh

“Otağın bağı delik delik oldu. Çadır ve oba mâteme girip kara çul giyindi.”

[22] (Otağ) büyük çadır demektir ki içinde bölmelerle ayrılmış müte'addid oda bulunur. Onun bağı içerisi, delik delik olması da bölmelelidir. (Hayme) çadır, (hargâh) oba. (Kara çul giyinmek) mâteme girmek ma'nâsınadır. Eski Türklerdeki mâtem merâsimi, Bâkî'niñ Kânûnî için tanzîm ettiği mersiye üzerine yazdığım şerhde anlatılmıştır.²³

²³ Bu şerh hakkında detaylı bilgi için bk.: Şener Demirel, *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Ankara 2005, s. 52-81.

Çokdan urmuşdı terkini tâcuñ

Tahtını dahı idi terk o şâh

“O pâdişâh, çokdan beri tâc giymesini terk etmişdi. Bu sefer tahtını da bıraktı gitdi.”

Tâcü't-Tevarîh'de Hoca Sa'deddîn Efendi Yavuz'dan bahs ederken der ki: “Ulüvv-i kadr ve câhı bir derecede idi ki külâh-ı şâha ser-fürû etmeyip tâc u efserden 'âr ve libâs-ı hilâfeti istihkâk ile telebbüs etmişken dervîşâne kisvet ve libâs ihtiyâr etmişdi.” Hakîkaten Sultân Selim, Îrân şâhları gibi altın tâc giymemiş “Selimî” denilen sâdece bir kavukla iktifâ eylemişdi. (Terk urmak) terk etmek demek olmakla beraber ta'bîrde “tâcuñ terkine” de işâret vardır. Çünkü “terk”iñ birçok ma'nâsından biri de yan yana dikilerek serpüş teşkil edilen parçalardan biridir.

Bu beyitte kâfiye tekrârlanması vardır ki beyitiñ kâfiyesi olan şâh kelimesi, bendiñ birinci beytinde de kâfiye olarak geçmişti. [23]

Oldı zâ'il iriup zâlâm-ı 'adem

Nûr-ı hurşîd-i mülk ü zıll-i İlâh

“Yokluk karanlığı erişdi, hükümdârlık güneşiniñ ziyâsı ve Allâh'ıñ gölgesi zevâle uğradı.”

Şâ'ir burada pâdişâha Allah'ıñ gölgesi diyerek “es-Sultânü zıllu'llâhi fi'l-ardi”²⁴ hadîsine telmîh ediyor. Yine onuñ hakkında hükümdârlık güneşi ta'bîrini kullanıyor. 'Adem karanlığı basınca o güneşiniñ ziyâsı da o gölge de zâ'il olup gitdi, diyor. İkinci mısra'ı mecmû'ada: *Nûr-ı hurşîd-i felek zıll-i İlâh* olarak denilmiştir. Hem başka vezinde hem de ma'nâsız olduğu için yukarıda görüldüğü gibi yazdım. Beyitte tenâsüb ve tezâd san'atları vardır. (Zâ'il) zevâle uğrayan, sönüp giden (zâlâm) karanlık ('adem) yokluk (hurşîd) güneş (mülk) hükümdârlık (zıll) gölge (İlâh) ma'bûd.

Öldi Sultân Selîm hayf u dirîğ

Hem kalem ağlasun anı hem tîğ

“Vâh yazık ki Sultân Selîm öldü. Ona hem kalem hem de kılıç ağlasın.”

²⁴ “Sultan yeryüzünde Allah'ın gölgesidir.” Hadislerde geçen sultan kelimesinin kritiği ve bu ifadenin hadis olup olmadığı hakkında detaylı bilgi için bk.: Yavuz Köktaş, “Hadislerde Geçen “Sultan” Kelimesine Dair”, *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 9 (Ocak - Haziran 2008), s. 229-242.

Üçüncü Bend

*Bezm eyvânının Süleymân'ı**Rezm meydânının Nerîmân'ı*

[24] “Sultân Selîm, meclis köşkünün Süleymân'ı, muhârebe meydânının Nerîmân'ı idi.”

(Eyvân) köşk (Süleymân) Benî İsrâîl hükümdârlarından ve peygamber (Nerîmân) Rüstem'in büyükbabası.

*Dâsitâni okunsa idi anuñ**Kim anar idi pûr-ı Destânı*

“Onuñ destânı ya'nî menâkıbnâmesi okunmuş olsa idi Zâl'in oğlu Rüstem'i kim hâtırlar idi?”

(Dâstân) kahramânlık menâkıbı, yiğitlik hikâyeleri (pûr) oğul (Destân) Rüstem'in babası ve Nerîmân'ın oğlu Zâl.

Şâ'ir demek istiyor ki Nerîmân'ın torunu ve Zâl'in oğlu olan Rüstem'in yiğitliğine dâ'ir birçok masal var. Fakat onların hepsi uydurma şeyler. Yavuz'un hakîkî kahramânlığından bahs eden târihler okunacak olursa Rüstem masallarını kim diñler, o hayâlî kahramânı kim hâtırına getirir? İbn Kemâl, Sultân Selîm'i Rüstem'e tercih etmekle Yavuz'un mağlûbu olan İrân'a bir ta'rîz, dâstân ve destân kelimelerini zikr etmekle de bir cinâs-ı nâkıs yapıyor.

Ta'rîz kapalıca i'tirâz etmektir. Cinâs lafzı bir, ma'nâsı ayrı iki kelimeyi bir 'ibârede kullanmaktır. [25] Bu lafızlar tamâmıyla birbirine beñzerse cinâs-ı tâm az çok değışirse cinâs-ı nâkıs denilir. Aşağıki beyitin kâfiyeleri tâm bir cinâs'dır. Bu beyitdeki dâstân ve destân lafızları nâkıs bir cinâs'dır.

*Tahtına çıkırsa tursa dîvânı**Heybet alurdu görse dîv anı*

“Sultân Selîm'in tahtına çıkıp oturduğunu ve dîvân hey'etinin karşısında durduğunu şeytân görseydi o manzaranın mehâbetinden korkardı.”

(Dîvân) bir pâdişâhın bir vezîrin, bir vâlînin karşısında ma'iyyeti erkânının topluca bulunması. (Heybet almak) ürkmek, korkmak (dîv) şeytân.

*Nice şâhib-kırân idi ol kim**Bir kulı idi Mısr Sultânı*

“O ne kadar büyük bir hükümdâr idi ki Mısr Sultânı, onuñ bir kölesi idi.”

Yavuz, Gavri ile Tomanbay'a galebe ve Mısır'ı feth ettikten sonra oraya Kölemenlerden Hayrbay'ı vâlî olarak bırakmış, o da hicrî 923'den ölümü târîhi olan 928 yılına kadar 'Osmânî vâlîliği etmişti. İbn Kemâl, buña işâret ediyor ve mağlûb olup esîri ve kölesi olmak lâzım gelen Hayrbây, Mısır sultânlığında bulununca efendisini ne kadar büyük ve yüksek bir hükümdâr olduğu düşünölmelidir, diyor. [26] (Sâhib-kırân) Zühre ve Müşterî seyyârelerinin kırânı zamânında doğan çocuk ki hükümdâr olurmuş. Büyük ve tâlî'li pâdişâh ma'nâsında da kullanılır.

Bendesî idi şimdi Tatar'ın

Deşt-i Kıpçak ilindeki hânı

“Tatarların şimdi Kıpçak ülkesindeki hânı da onun bir bendesî idi.”

(Deşt-i Kıpçak) Ural dağlarıyla Volga nehri arasındaki arâzî olup Cengiz'in torunu Batu Han tarafından orada bir devlet kurulmuştu. 15'inci 'asır ibtidâlarında bu mu'azzam devlet beşe ayrıldı. Daha sonra birer birer inkirâza uğradı ve yurdları Rusların eline geçti. O beş devletden biri Kırım Hanlığı idi ki o da Ruslara haraç vermeğe mecbûr olmuşken Mengli Giray'ın Fâtih'e mürâca'atı üzerine Rus cizye-güzârlığından kurtulmuş, 'Osmânî devletinin bir prensliği hâline girmişti.

İbn Kemâl, şimdi Kıpçak ülkesindeki Tatar Hânı da onun bir bendesî idi, demekle bu hâli murâd ediyor sanırım. Fakat Yavuz devrinde Kırım'da hüküm iden Mengli Giray, şehzâdeliğinden beri Selîm'in dostu ve tarafdârı idi. Hattâ bu tarafdârlıktan vazgeçmesi mukâbilinde kendisine istiklâl vereceğini va'd eden Şehzâde Sultân Ahmed'in teklifine aldırmamış, ölünceye kadar (hicrî 918) Yavuz'a karşı muhabbet ve mu'âvenet göstermekden geri durmamıştı. [27]

Bunca yıllardî intizâr çeküp

Göz açup gözler idi devr anı

“Niçe yıllardan beri zamân, gözlerini yollara dikerek onu bekliyordu.”

İrdî âhır bahâr-ı devleti lâk

Gül gibi tîz geçdi devrânı

“Nihâyet devleti bahârı geldi, fakat saltanatı devri gül mevsimi gibi çabucak geçti.”

Birinci Selîm, hicrî 875'de doğmuş, 918 Safer'inde tahta çıkmış, 926 Şevvâl'inin 9'uncu gecesî ölmüşdü. Bulduğu 'Osmânî mülküne bir misli

arâzî 'ilâve ettiği hâlde pâdişâhlığı müddeti sekiz sene sekiz aydan 'ibâret kalmışdı. (Tîz) çabuk ve keskin (devrân) zamân, müddet.

Gülşen itmişdi küllhan-ı dehri

Yeri olsun cinân gülistânı

“Sultân Selim, küllhan gibi âteş içinde olan zamânı ya'nî 'Osmânlı ülkesini gülşen hâline getirmişdi. Yâ Rabbi, onun durağı cennet bâğçeleri olsun.”
(Gülşen) gülistân, güllük, gül bâğçesi (cinân) cennetler.

Şam ol leşker-i temâşâyî

Şam ol kişver-i sehâ hânı

“O seyr edilmeye değen ordu nerede, o cömerdlik ülkesinin hânı nereye gitdi?” [28]

(Leşker) ordu (temâşâyî) seyr ü temâşâyâ lâıyk (kişver) ülke (sehâ) cömerdlik.

Şam ol şâh-ı dîv âh itsek

Yaş yerine akar ciğer şam

“O şâh nerede, diye âh edecek olsak gözlerimizden yaş yerine ciğerlerimiz kanı akıyor.”

Öldi Sultân Selim hayf u dirîğ

Hem kalem ağlasun anı hem tîğ

“Vâh yazık ki Sultân Selim öldü. Oña hem kalem hem de kılıç ağlasın.”

Dördüncü Bend

'Azmd e nev-civân u hazmd e pîr

Şâhibü's-seyf şâ'ibü't-tedbîr

“Azmd-perverlikde genç, ihtiyâtkârlıkda ihtiyârdı. Kılıcına şâhib ve tedbîrinde musîb idi.”

Ya'nî tecrübeli bir ihtiyâr gibi düşünür, karâr verince gençler gibi işe atılırdı. Kılıcının hakkıyla şâhibi bir kahramandı. Verdiği re'yer ve aldığı tedbîrler pek doğru olurdu.

(Nev-civân) genç (hazm) ihtiyât (seyf) kılıç (şâib) isâbet eden, re'yi doğru olan. [29]

Hem şaf-ârây idi hem Âşaf-rây

Ne vezîr ister idi vü ne müşîr

“Hem muhârebe safını süsleyen bir cengâver hem de düşüncesi Âsâf kadar parlak bir siyâsî idi. Bundan dolayı vezîr de müşîr de istemezdi.”

Şâ'ir, vezîr kelimesiyle siyâset, müşîr lafzıyla harb idâresine işâret etmiş, pâdişâhın iki husûsda mahâreti olduğu için vezîre ve müşîre ihtiyacı bulunmadığını anlatmak istemiştir. Derler ki Yavuz'a vezîr dayanmazdı. Cüz'î bir kusûrunu gördüğü vezîri derhâl öldürttü. Onun için: “*Rakîbiñ ölmesine çâre yokdur Vezîr ola meğer Sultân Selîm'e*” denilmişdi. Fakat değerli adamları takdîr ederdi. Meselâ bir gün İbn Kemâl ile at başı berâber giderken kâzî'askeriñ bindiği atın basdığı bir su birikintisinden sıçrayan çamur, pâdişâhın kaftanını kirlettiği hâlde kızmamış, onu bir şeref sayacağını söylemişdi. Kezâ Sadrî'zam Pîrî Paşa bir gün: “Şevketlim, günün birinde beni de öldürteceksiñ. Bâri bunu bir iki gün evvel haber ver ki vasiyetnâmemi yazabileyim.” demiş. Pâdişâh buña birçok güldükden sonra: “Dediğin hâtırından geçmiyor değil. Lâkin yeriñe koyacak adam bulamıyorum.” cevâbını vermişdi. [30] Yine o şiddetli hükümdâr, nişâncısı Ca'fer Çelebi'yi -'askeri 'isyâna kışkırtanlar arasında bulunduğu için- i'dâm etdirmiş, sonra Çelebi'niñ 'ilmî fazîletlerini düşünerek: “Ca'fer'i ölümden kurtarmak için içinizde şefâ'at edecek bir adam yok mu idi?” diyere vükelâsını tekdîr etmişdi.

(Saf-ârây) muhârebede 'asker saflarını süsleyen, onları münâsib yerlere ta'biye eden ve aralarında bulunup efrâdına cesâret ve kuvvet veren. (Âsâf) Süleymân peygamberiñ vezîri. Gâyet tedbîrli bir adammış. (Rây) fikir, re'y (Âsâf-rây) Âsâf fikirli, onun gibi düşünen ve re'y veren.

Bu beyitte nev-civân ve pîr kelimeleri beyinde tezâd²⁵, saf-ârây ile Âsâf-rây arasında cinâs-ı nâkıs san'atları vardır. Her iki san'atın ta'rifi yukarıda geçmiştir.

Eli şemşîr idi dili hançer

Nîze idi kolu vü parmağı tîr

“Eli kılıç, dili hançer, kolu mızrâk, parmağı ok te'sîri yapardı.”

Evet, Yavuz'un dili hançer gibi idi. Sert sözleri ve i'dâm hükümleri [31] muhâtab olanların yüreğine işlerdi. Parmağı, eli ve kolu da harb meydânlarında okların atılmasına, mızrâkların fırlatılmasına ve kılıçların kınlarından sıyrılmasına sebep olurdu.

²⁵ Nev-civân ve pîr kelimeleri bu bendin (dördüncü bend) ilk beytinde geçmişti. Müellif shven buraya yazmış olmalıdır.

(Şemşîr) kılıç (îze) mızrâk (tîr) ok.

Az müddetde çok iş itmişdi

Sâyesi olmuş idi 'âlem-gîr

“Dokuz seneyi doldurmayan saltanat müddetinde çok iş yapmış, her biri ayrı bir 'âlem olan birkaç ülkeyi sâyesi altına almışdı.”

(Sâye) gölge ('âlem-gîr) 'âlemi zabt eden.

Şems-i 'aşr idi 'aşrda şemsün

Zıllı memdûd olur zamânı kâşîr

“Sultân Selîm, 'asrının güneşi idi. 'Asr vaktinde güneşin gölgesi uzar, fakat zamânı kısa olur.”

'Asr hem yüz senelik bir devir hem de ikinci vakti demektir. Şâ'ir, pâdişâhı 'asrının güneşi yapıyor. 'Asr güneşinin gölgesi uzun ve gurûba kadar zamânı kısa olduğunu söyleyerek onun saltanat müddeti olan sekiz sene sekiz ay içinde birkaç ülkeye sâye saldığını anlatıyor.

(Zıll) gölge (memdûd) uzun (kasîr) kısa

[32] *Tâc u taht ile fahr ider begler*

Fahr anıyla iderdi tâc u serîr

“Beyler, hükümdârlar, tâc u taht ile öğrenirler. Hâlbuki tâc u taht onunla iftihâr ederdi.”

(Tâc) hükümdâr serpûşu (taht) hükümdârın makâmı, oturduğu yer (fah) öğrenmek (serîr) sedir.

Gönlü ol sürda bulurdu sürür

Ki çala çağırdaydı tîğ u nefîr

“Onun gönlü kılıcın çaldığı, borunun çağıracağı bir düğünde eğlenirdi.

(Çalmak) masdarının müte'addid ma'nâsından biri de vurmaktır, bilhâssa kılıçla vurmaktır. Yüzünde kılıç yarası eseri bulunanlara (çalık) denilirdi. (Çağırma) masdarının birçok ma'nâsından biri de seslenmektir. (Nefîr) borudur ki manda boynuzundan yapılır, üflenince şiddetli ve korkunç bir ses çıkarır, böyle olduğu için muhârebelerde kullanılırdı. İşte Yavuz böyle bir düğünde, ya'nî yiğitlerin düğünü olan muhârebede bulunmaktan zevk alırdı.

Rezm işinde vü bezm-i 'işinde

Görmedi pîr-i çarh aña nazîr

“Muhârebe işinde olsun 'iş ü nûş meclisinde olsun ihtiyâr felek, ona benzer birini görmedi.”

[33] Feleğe ihtiyâr denilmesi eskiliğinden bir de ufuklara doğru eğriliği dolayısıyla beli bükülmüş gibi görünmesindedir. (‘Ayş) yaşamak, geçinmek demek olduğu gibi ‘işret etmek ma’nâsına da gelir. Husûsıyla (bezm-i ‘iş) terkîbinde o ma’nâ kasd edilir. (Nazîr) beşzer.

Çıkşa eyvân-ı bezme mihr-i münîr *Girse meydân-ı rezme şîr-i dilîr*

“Meclis kurulan köşke çıkşa güneş gibi parlardı. Harb meydânına girince de cesûr bir arslan gibi düşmana atılırdı.”

(Eyvân) köşk (münîr) parlak ve aydınlatan (şîr) arslan (dilîr) cesûr, yürekli.

Olıcağ dâr u gîr ol şîri *Añsun u kanlar ağlasun şemşîr*

“Harb olunca kılıç, o arslanı hâtırlasın da kanlar ağlasın.”

(Olıcak) olunca (dâr u gîr) muhârebe (şemşîr) kılıç.

Öldi Sultân Selîm hayf u dirîğ *Hem kalem ağlasun anı hem tiğ*

“Vâh yazık ki Sultân Selîm öldü. Oña hem kalem hem de kılıç ağlasın.”

[34] Beşinci Bend

Çarh kendüsin itdi zîr ü zeber *Meger irdi kulağına bu haber*

Ki kodı dîde-ter cihân halkın *Huşk-leb gitdi şâh-ı bahr ile ber*

“Karanın ve denizin şâhı olan Sultân Selîm, dudakları solmuş bir hâlde gitdi ve cihân halkını gözü yaşlı bıraktı diye haber almış olacak ki felek, kendisini darmadağın etdi.”

(Zîr ü zeber) alt üst ma’nâsınadır. Alt üst olmakda bozukluk ve perişânlık bulunacağından oña mukâbil darmadağın ta’birini kullandım. (Dîde-ter) gözü yaşlı, ağlayan (huşk-leb) dudağı kurumuş ve solmuş. Dîde-ter ve huşk-leb terkîbleri arasında îhâm-ı tezâd vardır. Bu beytin ikinci mısra’ı mecmû’ada “huşk-leb gitdi şâh-ı bahr u ber” sûretinde çıkmıştır. Vezninde bir hece eksik olduğu için “şâh-ı bahr ile ber” yaptım. Vâkı’an kâ’ideye uygun değildir. Lâkin başka türlü düzeltmedim. Doğrusunu gören olursa tashîh buyursun.

Kân-ı ihsân u âsumân-ı kemâl

Cân-ı halk u cihân-ı fażl u hüner

“O pâdişâh ihsân ma‘deni, kemâlât semâsı idi. Halkıñ cânı, fazîletin ve ma‘rifetin cihânı hükmündeydi.”

[35] (Kân) ma‘den (âsumân) gök (kemâl) bütünlük, noksansızlık (cihân) dünyâ (fazl) fazîlet, başkalarında olandan fazla bilgi (hüner) ma‘rifet, mahâret.

Server-i meh-külâh mihr-efser

Kayser-i Cem-şem Sikender-der

“Külâhı ay, tâcı güneş kadar parlak bir sultândı. Öyle bir sultândı ki ma‘iyyeti arasında Cemşidler bulunurdu. Kapısı, İskender’in kapısı gibi ‘âlemin mürâca‘atgâhı idi.”

(Server) büyük, re‘is, hükümdâr (efser) tâc (kayser) garbî ve şarkî Roma imparatorlarının ‘ünvânı. Sonra bu ta‘bîr, ‘Acemlerde hüsvet ‘Arablarda kistrâ olmuş, daha sonra çâr, çâsâr, kayser şekillerine girmiştir. (İskender) meşhûr Makedonyalı cihângîr (der) kapı.

Dûr olmuşdu cevr-i deycûri

Nûr-ı ‘adliyle hep toluş kişver

“Ülke, onun ‘adâleti nûruyla dolmuş, karanlık zulmü yâhud zulüm zulmeti memleketden uzaklaşmışdı.”

(Dûr) uzak (cevr) zulüm (deycûr) karanlık (kişver) ülke.

Çekmiş idi elin yeñine kılıç

Dilini kendüde tutuş hançer

[36] “Onun devrinde hançer, dilini kendinde tutmuş, kılıç da elini yeñine çekmişdi.”

(Kılıcıñ elini yeñine çekmesi) namlısının kını içinde durması (hançeriñ dilini tutması) kimseniñ yüreğine saplanmaması demektir.

Şâ‘ir, gâlibâ bu beyit ile halkıñ elindeki kılıcı ve belindeki hançeri murâd ediyor.

Şarşar-ı berg-rîz-i mevî itdi

Gül gibi ‘ömr defterin ebter

“Ölümün yaprak döken fırtınası, onun ‘ömrü defterini yaprakları dökül-müş güle döndürdü.”

(Sarsar) fırtına (berg-rîz) yaprak döken (ebter) esâsen kuyruğu kesik demektir. Mecâzen nesli kalmayan adam ve sonuna ermeyen iş ma‘nâsına da kullanılır.

Şâ‘ir burada ‘ömrü deftere günleri sahîfelere benzetiyor. Sonra o defteri, yapraklardan müteşekkil gül mecmû‘asına teşbîh ediyor ve: “Sert rûzgârlarla

gülün yaprakları nasıl dökülür dağılırsa pâdişâhın hayâtı defteri de öyle oldu.” diyor.

Bu musîbetle oda yandı cihân

Dûda boyandı künbed-i ahdar

“Pâdişâhın ölümü felâketiyle dünyâ âteşe yanmış oldu, gökkubbe de onun kara dumanlarıyla mâtem rengine boyandı.”

(Musîbet) felâket, belâ (dûd) duman (künbed) kubbe (ahdar) yeşil (künbed-i ahdar) gökkubbe, yeşil kubbe gibi görünen gökyüzü.

[37] *Mihr ü mehden elinde iki taş*

Ṭurmadan sînesini çarh döger²⁶

“Felek eline ay ve güneşden iki taş almış, durup dinlenmeden onlarla göğsünü döğüyor.”

(Sîne) göğüs (çarh) felek.

Öldi Sultân Selîm hayf u dirîğ

Hem kalem ağlasun anı hem tiğ

“Vâh yazık ki Sultân Selîm öldü. Ona hem kalem hem de kılıç ağlasın.”

Altıncı Bend

Gökde ebr-i bahâr ağlar anı

Yaş döküp zâr zâr ağlar anı

“Gökdeki bahâr bulutu, gözlerinden yaş döküp inleye inleye, hıçkırma hıçkırma ona ağlamaktadır.”

(Ebr) bulut (zâr zâr) inleye inleye, hıçkırma hıçkırma.

Berf ü bârân degil-dürür felegiñ

Göñli gözi yanar ağlar anı

“Yağan yağmur ve kar değildir. Göñlü gözü yanıyor da felek ona ağlıyor.”

(Berf) kar (bârân) yağmur.

Yağmur olup yağar gözi yaşı

Añcağ rüzgâr ağlar anı

²⁶ Alıntı yapılan nüshada bu beyitten önce bir beyit daha kayıtlı olmasına rağmen Tâhir Olgun şerhine almamıştır. İlgili beyit şöyledir: Hâk yırtar yüzün döker yaş âb / Bâd hayrân gezer yanar âzer: Mehmed Ârif, “Edirne Şehrine Dâir Sultân Selîm Hân-ı Evvel ile İbn Kemâl’in Bir Musâhabesi Hâkân-ı Mağfûr Müşârünileyh Hakkındaki Mersiye-i Meşhûrenin Tamâmı”, *Târih-i Osmânî Encümeni Mecmû’ası*, 1 Teşrin-i Evvel 1329, (14 Ekim 1913), s. 1415.

[38] “Zamân, pâdişâhı hâtırladıkca oña ağlıyor ve gözyaşları yağmur olup yağıyor.”

(Anıca) anınca, hâtırlayınca (rûzgâr) zamân.

Ƙara geymiş sehâb-ı muzlimden *Gök olup sũg-vâr ağlar anı*

“Gökyüzü mâtemzede olmuş, karanlık bulutdan kara elbise giymiş de oña ağlar.”

(Sehâb) bulut (muzlim) karanlık (sũg-vâr) mâtemzede, mâtemli.

Saht mevc ile sînesini döğüp *Acı ile bihâr ağlar anı*

“Denizler sert dalgalarla göğsünü döğüyor ve onuñ acısıyla ağlıyor.”

(Saht) sert (mevc) dalga (bihâr) denizler.

Gözleri yaşı çeşmeler olmuş *İñleyüp kühsâr ağlar anı*

“Dađlarınñ gözyaşları çeşme hâlini almış, kendileri de inleye inleye oña ağlıyor.”

(Kühsâr) dađlık, dağ.

Ne kadar taş bağırlı olsa dağı *Aysa bi-ih̄tiyâr ağlar anı*

“Dağ ne kadar taş bağırlı olsa onu hâtırlayınca elinde olmaksızın ağlıyor.”

(Taş bağırlı) sert yürekli, merhametsiz, duygusuz (bi-ih̄tiyâr) elinde olmaksızın, mecbûrî.

[39] *Akıdup gözyaşım taşlarla* *Döğünüp cüy-bâr ağlar anı*

“Irmaklar taşlarla döğünererek gözyaşını akıtıyor ve oña ağlıyor.”

(Cüy-bâr) ırmak, nehir.

Çeşmeler dağı yaş döker ırmaz *Her kiminñ çeşmi var ağlar anı*

“Çeşmeler de durmadan yaş döküyor. Hülâsa kiminñ gözü varsa oña ağlıyor.”

Türk ü Rûm u ‘Arab ‘Acem Deylem *Türkmân u Tatar ağlar anı*

“Türk, Rûm, ‘Arab, ‘Acem, Deylem, Türkmen, Tatar kavimlerinin hepsi de onuñ için ağlamaktadır.”

Öldi Sultân Selîm hayf u dirîğ *Hem ıalem ağlasun anı hem tîğ*

“Vâh yazık ki Sultân Selîm öldü. Oña hem kalem hem kılıç ağlasın.”

Yedinci Bend

Gül-i güلزâr-ı mülk soldı he mi

Cüybâr-ı kerem şoguldı he mi

“Hükümdârlık bâğçesinin gülü soldu, kerem ırmağı toprağa çekildi, öyle mi?”

Bu bendiñ bütün beyitlerinde tecâhül-i ‘ârif san‘atı vardır. [40] (Tecâhül-i ‘ârif) bir şey’i bilirken bir nükteye binâen bilmiyormuş gibi davranmaktadır. (Soğuldu) zannıma göre bizim “sokuldu” dediğimiz olacak ki girdi, yere çekildi demektir.

Zulmet-i mâtem içre kaldı cihân

Mihr-i burc-ı şeref tutuldu he mi

“Dünyâ mâtem karanlığında kaldı. Şeref burcunun güneşi tutuldu da ondan, öyle mi?”

(Burc) güneşin fezâda bir sene içinde kat’ ettiği mesâfenin on ikide biri. On iki burc vardır ki güneşin birinden diğerine geçmesi bir ay sürer. Şâ‘ir, ‘izz ü şeref denilen hâli burca beyz ediyor. Sultân Selîm’i o şeref burcunun güneşi yapıyor. Pâdişâhın ölmesini, şeref burcundaki güneşin tutulmasına teşbih ediyor.

İñledi derd ile zemîn ü zamân

Ġam-ı mâtem cihâna taldı he mi

“Zemîn de zamân da derd ile iñledi, mâtem kederi bütün cihâna yayıldı, öyle mi?”

Lâle yüzün ciğer kanıyla yuyup

Şaçlarını benefşe yoldı he mi

“Lâle çiçeği, ciğerinin kanıyla yüzünü yıkadı, menekşe çiçeği de kederinden saçlarını yoldu öyle mi?” [41]

Seyl-i tûfân-ı merg iriüp nâgâh

Sedd-i İskender’i bozuldu he mi

“Ölüm tûfânının seli gelip çarpdı da İskender seddi bozuldu ve yıkıldı, öyle mi?”

(Seyl) sel (tûfân) suların taşkınlığı (merg) nâgâh ansızın. İskender’in bir sed ya’nî su bendi yapırdığı ma‘lûm değildir. Târîhdeki meşhûr su bendi Sedd-i Me’rib’dir ki Sebe’ şehri civârında iki dağ arasına yüksek ve kalın bir duvar inşâ edilerek içerisi bend hâline getirilmişti. Yağmur mevsimlerinde

dolar, kurak zamânlarda içindeki sular lüzûmu kadar salıverilirdi. Sonra bakımsızlık yüzünden Sedd-i Me'rib harâb oldu. O koca duvar, suların tazyikine dayanamadı yıkıldı. Taşkın sular, Me'rib şehrine hücûm ile harâb etdi. Ahâliden sağ kalabilenler San'a'ya göçdüler. Orası Himyeriyye Devleti'nin ikinci pâyatahtı oldu ki hicretten 520 sene evveldi.

Sedd-i Me'rib'in Himyeriyye Devleti zamânında yapıldığı biliniyorsa da yapıranın adı zabt edilmemiştir. O cesîm eseri belki birkaç hükümdâr inşâ ve ikmâl çalışmıştır.

[42] Öyle sanıyorum ki nâzım İbn Kemâl, Sedd-i Me'ribi Himyer hükümdârlarından Zü'l-karneyn'in yaptırmış olduğuna ihtimâl vermiş, ba'zı müverrihlerce onun adına bir İskenderlik yâhud ma'hûd İskender'in sonuna bir Zü'l-karneynlik takılmış olduğundan şâ'ir de İskender'i zikir ile Zü'l-karneyn'i murâd etmiştir. Hâlbuki Zü'l-karneyn ile İskender ayrı ayrı iki adamdır. Biri Yemenli, öteki Makedonyalıdır. Biri İbrâhîm Peygamber'le mu'âsırdır, öteki milâddan üç 'asır kadar evveldir. Şâ'ir doğru, yanlış târîhî bir vak'aya telmîh ile Yavuz'un sağlam vücûdunu bendin metin duvarına, ölüm tûfânını benddeki suların tuğyânına benzetiyor. Ecel dalgalarının gelip çarpması o dayanıklı duvarı ya'nî Selîm'in vücûdunu devirdi, öyle mi? diye soruyor.

Cân-ı 'âlem cihâmı terk etdi Cism-i dünyâ²⁷ zübül buldı he mi

“Dünyânın rûhu olan Sultân Selîm, cihâmı terk etdi de dünyânın gövdesi soldu ve kurudu öyle mi?”

(Zübûl) solmak, kurumak.

[43] *Âkıbet hilkat-i latîfinden Hil'at-i 'âfiyet soyuldu he mi*

“Nihâyet onun latîf yaradılmış vücûdundan 'âfiyet elbisesi soyuldu, öyle mi?”

(Hilkat) yaradılış, burada cisim demektir. (Hil²at) elbise, kaftan.

Nüş yerine 'îşiniñ câmı

Nîş-i pür-zehr-i kahr taldı he mi

“İşreti kadehindeki tatlı mâyi' yerine iğneli ve zehirli kahr içkisi doldu, öyle mi?”

²⁷ Tâhir Olgun “cism-i dünyâ” yerine “cism-i 'âlem” yazmıştır. Gerek alıntı yaptığı nüshada “cism-i dünyâ” yazması gerekse kendisinin yaptığı mensur çeviride “dünyânın gövdesi” ifadesini kullanması bu durumun sehven olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Bu nedenle beyitte “cism-i dünyâ” terkiğini kullandık.

(Nûş) tatlı (câm) kadeh (nîş) iğne, diken (pür-zehr) zehirli.

Âh u zâr ile taldı şehri ü diyâr

Şehr-i yâr-i zamâne öldi he mi

“Şehirler ve memleketler âhlar ve iniltilelerle doldu. Zamânın şehri yârı öldü, öyle mi?”

Rûm u Şâm u ‘Arab ‘Acem şâhı

Öldi emri tamâm oldu he mi

“Rûm, Şâm, ‘Arabistân, ‘Acemistân kıt‘alarının şâhı olan Sultân Selîm öldü ve saltanatı emri tamâm oldu, öyle mi?”

Öldi Sultân Selîm hayf u dirîğ

Hem kalem ağlasun anı hem tîğ

“Vâh yazık ki Sultân Selîm öldü. Ona hem kalem hem kılıç ağlasın.”

VI. Sonuç

Bu makalede İbn Kemâl’in Yavuz Mersiyesi ele alınarak Tahir Olgun’un yaptığı şerh metni verilmiştir. Şârihin değerlendirmeleri incelenmiştir.

İbn Kemâl’in mersiyesini, genellikle mersiyelerde işlenen konulara ve dönemdeki şairlerin şekil, vezin ve içerik tercihlerine uygun olarak kaleme aldığı tespit edilmiştir. Müellifin mersiyeinin son bendini Alp Er Tonga ağıtının ilk dörtlüğüne benzer şekilde kaleme aldığı görülmüştür. Şairin son bendde “he mi? (öyle mi)” tekrarlarıyla, Alp Er Tonga ağıtındaki soru ifadesinin şiire kazandırdığı ölüm karşısındaki hayreti ve şaşkınlığı okuyucuya yansıtmayı başardığı anlaşılmıştır.

Tahir Olgun’un, İbn Kemâl’in Yavuz mersiyesinin “kıymetli ve şöhretli eserlerden biri” olduğunu, dördüncü bendin beşinci beytini devrindeki gençlerin de işitmiş olabileceğinden yola çıkarak ispat etmeye çalıştığı görülmüştür. Şöhreti sebebiyle de şiiri şerh etmek istediği anlaşılmıştır. Şârihin, Kemâlpaşazâde’nin söyleyişini eleştirdiği de görülmektedir. Şairin lafızlarının nezâketten, incelikten uzak ve üslûbunun da selâsetten açıklık ve akıcılıktan yoksun olduğunu söylemektedir. Devrindeki diğer şairlerle beraber İbn Kemâl’in vezindeki tasarruflarını da eleştirmektedir. Şiirin de - kendi dönemindeki bütün şairlerde olduğu gibi- vezin kusurları sebebiyle tutuk ve âhenk yönünden eksik olduğunu belirtmektedir. Ama gerek Âşık

Çelebi'nin onun şiirini Seb'a-i Mu'allaka'nın (Yedi Askı) sekizincisi ve dokuzuncusu olarak tavsifi gerekse diğer araştırmacıların İbn Kemâl'in haksız yere eleştirildiğini örneklerle ifade etmelerinden hareketle Tahir Olgun'un, İbn Kemâl'in şiirine yönelttiği bazı olumsuz eleştirilerin genel bir kabul görmediği anlaşılmıştır.

Tahir Olgun'un genellikle önce beyitlerin nesre çevirisini ardından bazı kelimelerin anlamlarını verdiği, sonra beyti açıklayıp beyitte geçen sanatları izah ettiği görülmektedir. Ama şârihin bazı yerlerde sadece beyitlerin nesre çevirisini vermekle yetindiği görülmüştür. Bu tespitler ışığında Tahir Olgun'un bir standart gözeterek şerh yapmadığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- AHMED B. MUHAMMED B. HACER EL-HEYTEMÎ, *el-Umde fi Şerhi'l-Bürde*, Dârü'l-fakîh, Birleşik Arap Emirlikleri 2003 [h. 1424].
- AYÇİÇEĞİ, Bünyamin, "Bûsîrî (ö. 696/1297?)'nin Kasîdetü'l-Bürde'sinin Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa (ö. 1308/1892) Tarafından Yapılan Mensur ve Manzum Tercümesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.15, İstanbul 2015, s. 27-102.
- AYÇİÇEĞİ, Bünyamin, "Klasik Türk Edebiyatı'nda Şerh Geleneği ve La'li-zâde Abdülbâkî'nin (ö.1746) 'Meslekül-Uşşâk' Kasidesini Şerhi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.32, s. 26-37.
- BARAN, Yılmaz, *Tâhirü'l-Mevlevî'nin Tadrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm'ı*, Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray 2016.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul 1994.
- DEMİREL, Şener, *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Ankara 2005.
- GÜLEÇ, İsmail, "Klasik Türk Edebiyatı Metinleri Nasıl Şerh Edilmeli", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul 2010, C. 42, S. 42, s. 83-111.
- İSEN, Mustafa, *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara 1993.
- KAÇAR, Mücahit, *İbni Kemâl Dîvânı'nın İncelenmesi (Nazım Bilgisi-Belâgat-Üslûp ve Dil Özellikleri-Muhtevâ)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

- KAÇAR, Mücahit, “Fesahat ve Belagat”, *Osmanlı Edebi Metinlerini Anlama Kılavuzu*, İstanbul 2015, s. 437-506.
- KILIÇ, Filiz, *Meşâ‘irü’ş-Şu‘arâ*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0>, [E.T.: 20.09.2018].
- KILIÇ, Mustafa, *İbni Kemâl, Hayatı, Tefsire Dair Eserleri ve Tefsirdeki Metodu*, Erzurum 1981.
- KÖKTAŞ, Yavuz, “Hadîslerde Geçen “Sultan” Kelimesine Dair”, *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 9 (Ocak - Haziran 2008), s. 229-242.
- MEHMED ÂRİF, “Edirne Şehrine Dâir Sultân Selîm Hân-ı Evvel ile İbn Kemâl’in Bir Musâhabesi Hâkân-ı Mağfûr Müşârûnileyh Hakkındaki Mersiye-i Meşhûrenin Tamâmı”, *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmû‘ası*, 1 Teşrîn-i Evvel 1329, (14 Ekim 1913), s. 1411-1416.
- MÜTERCİM ÂSİM EFENDİ, *el-Okyânûsü’l-Basît fî Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi*, İstanbul 2013.
- ÖZDEMİR, Abdurrahman, “Aruz İlmi”, *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri Tarih ve Problemler* (editör: İsmail Güler), İstanbul 2015, s. 357-424.
- SARAÇ, M. A.Yekta, *Şeyhülislâm İbni Kemâl: Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Bazı Şiirleri*, İstanbul 1995.
- STEBLER ÇAVUŞ, M. Zeliha, “Türk Edebiyatında Mersiyeler”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 38, Erzurum 2008, s. 131-138.
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1317.
- ŞENTÜRK, A. Atilla, *Tahir’ül-Mevlevî: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1991.
- TAŞAN, Cüneyt, *Tâhirü’l-Mevlevî’nin “Sünbülzâde Vehbî’nin Tannâne ve Tayyâre Kasîdeleri” Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.
- TAŞDELEN, Hasan, *Kemâl Paşazade Hayatı, Eserleri ve Belâgatle İlgili Görüşleri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1995.
- TEKİN, Talât, *XI. Yüzyıl Türk Şiiri Dîvânü Lüğâti’t-Türk’teki Manzum Parçalar*, Ankara 2017.
- TOPRAK, M. Faruk, “Mersiye”, *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 215-217.
- TURAN, Şerafeddin, “Kemalpaşazâde”, *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 245-247.
- TÜLÜCÜ, Süleyman, “Muallakât”, *DİA*, XXX, Ankara 2005, s. 310-312.
- UĞUR, Ahmet, *Kemâlpaşa-zâde İbn Kemâl*, Ankara 1996.
- YALTKAYA, Şerafeddin, *Muallakat Yedi Askı*, İstanbul 1989.

- YAZAR, Sadık, “Mustafa İshâmeddîn Efendi'nin Şerhleri ve Şerh Usulü”, *ASO-BİD Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, S.1, Haziran 2017, s. 97-126.
- YAZAR, Sadık, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Gelenegi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.

“İBN KEMAL'S SELİM I ELEGY AND TAHİR OLGUN'S COMMENTARY”

Abstract

Throughout history, death has been one of the most important issues for humanity. Each culture expressed death in accordance with its own belief system, and performed a series of ceremonies after one's death. In Turkish people After the death of someone religious ceremonies were made and poems were told in both the pre-Islamic and post-Islamic period. In these poems, generally the pain felt, the effects felt against the death and the superior qualities of the deceased were expressed.

Selim I, who became famous under the name of Yavuz thanks to his hard character, courage and bold personality, has left deep traces in both state and art life during his eight years of sultanate. Due to this effect, the separate history texts describing his period named as Selimnâmes were written. Selim I, who likes to chat with scholars, poets is also a poet and he has Persian Divan and Turkish poems.

The only known mersiye (elegy) on the occasion of the death of such an effective sultan was written by Kemâlpaşazâde, who had always been with him and had risen up to the Shayk al-islam office. In this article, information is given about the İbn Kemal's elegy and its form and content is treated. The subjects which are written in the style of Tercîbend verse are explained. Then Tahir Olgun's commentary method is examined. The commentator's style of approaching the poem, his preferences, his criticisms toward the poet and text are analyzed. Finally, the text of the commentary is given.

Keywords

Elegy, mersiye, Selim I, İbn Kemal, Tahir Olgun, commentary.